

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

Навчально-науковий інститут української філології та журналістики

Кафедра української мови

Кваліфікаційна робота

з теми: «ВИДИ МОДАЛЬНОСТІ В УКРАЇНСЬКІЙ ЖІНОЧІЙ ПРОЗІ»

Виконала:

здобувачка вищої освіти 2 курсу

групи Ukr1-M21z

освітньо-професійної програми

Середня освіта (Українська мова і література)

другого (магістерського) рівня вищої освіти

спеціальності 014 Середня освіта

(Українська мова і література)

галузі знань 01 Освіта / Педагогіка

Кучерява Юлія Валеріївна

Керівник:

Марчук Л.М., доктор філологічних наук,

професор, завідувач кафедри української мови

Рецензент:

Гудима Н.В., кандидат філологічних наук, доцент

кафедри теорії та методик початкової освіти

Кам'янець-Подільський – 2022 р.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. СТАТУС МОДАЛЬНИХ СЛІВ У СУЧАСНОМУ МОВОЗНАВСТВІ.....	8
1.1. Історія дослідження модальності	8
1.2. Поняття модальності у сучасній лінгвістиці.....	15
1.3. Статус модальних слів у вітчизняній та зарубіжній морфології.....	19
1.4. Модальні слова як різновид прислівника.....	28
Висновки до першого розділу.....	30
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ВИРАЖЕННЯ МОДАЛЬНОСТІ СИНТАКСИЧНИМИ ЗАСОБАМИ В УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРНІЙ МОВІ.....	33
2.1. Синтаксичні властивості модальника.....	33
2.2. Загальне поняття про вставні конструкції в українському мовознавстві.....	36
2.3. Морфологічні засоби вираження вставних слів, словосполучень і речень.....	42
2.4. Класифікація вставних одиниць за значенням.....	46
2.5. Стилiстичні функції вставних конструкцій	60
Висновки до другого розділу.....	64
РОЗДІЛ ІІІ. ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ ТА МЕТОДИКА ЇХ УКЛАДАННЯ ДЛЯ ЗДОБУВАЧІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ (ЗВЕРТАННЯ, ВСТАВНІ СЛОВА).....	72
Висновки до третього розділу.....	75
ВИСНОВКИ.....	76
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	84
СПИСОК БІБЛЮГРАФІЧНИХ ДЖЕРЕЛ.....	89

ВСТУП

У сучасній українській мові функціонують групи невідмінюваних слів, яким не властива номінативна функція, які не називають певних понять і в той же час не виражають будь-яких зв'язків або відношень між членами речення. Це – модальні слова.

Модальність у сучасному мовознавстві є дуже складним явищем, яке вітчизняні та зарубіжні мовознавці вивчали лише епізодично. Досі бракує всебічного опису модальності у будь-якій мові, зокрема українській. Тому комплексне дослідження модальних одиниць має теоретичне та практичне значення для морфології і синтаксису української літературної мови.

Значний внесок у розробку цього питання зробили такі вчені, як, В. Горпинич [Горпинич 2002], В. Ткачук [Ткачук 2003] та інші.

У працях мовознавців XIX століття модальні слова, як правило, розглядаються у межах прислівників. Це стверджувальні (*дійсно, правда, істинно*) та вірогідні (*може, можливо, очевидно*) прислівники. А також модальні слова типу *здається, можливо, очевидно*, які поєднувалися з формами дійсного способу дієслів.

У подальшому лінгвістами було виявлено незвичність цих прислівників – у реченні вони не пов'язані з іншими словами граматичним зв'язком. Це дало підставу називати їх «вставними прислівниками», та вказувати на їх відмінність і від прислівників, і від слів категорії стану своєю синтаксичною функцією. Далі відстоювалась думка про те, що не всі слова можуть бути приналежними до певної частини мови, що в мові виокремлюються лексеми, які знаходяться за межами лексико-граматичних розрядів слів. На їхню думку, нечастиномовний характер мали слова типу *так, ні, здрастуйте*, а також невідмінювані самостійні слова, нездатні бути членом речення, тобто слова, які нині називаються модальниками.

Також була позиція серед зарубіжних лінгвістів, що модальні слова – це самостійні, повнозначні, невідмінювані лексеми, які мають синтаксичну і

номінативну функції. Їх номінативна функція виявляється в тому, що вони виражають ставлення мовця до об'єктивної дійсності і не лише до змісту, а й до форми висловлювання. На цій підставі до модальних він зараховувалися слова типу *по-перше, по-друге, отже, отож, далі, останнє*.

Також виділяли чотири групи невідмінюваних слів, які розрізняються за синтаксичними функціями: прислівник виступає обставиною, станівник – присудком односкладного речення, дієприслівник – другорядним присудком, а модальник нездатний виступати членом речення. Це є достатньою підставою розглядати модальник як самостійну повнозначну частину мови, що стоїть паритетно в одному ряді з іншими повнозначними невідмінюваними частинами мови.

Розглядаючи категорію модальності, також відзначалося, що в мові тісно взаємодіють, переплітаються модальні й експресивно-емоційні відтінки значень, що зумовлює певні труднощі у вивченні модальності.

Необхідно наголосити, що деякі вчені виділяють комплекс значень, які впливають на смислове наповнення модальності, що дозволяє розглядати модальність як категорію комунікативного синтаксису.

Синтаксичні конструкції з модальним значенням, зокрема з вставними елементами, є невід'ємним складником мови творів багатьох письменників. Це дає можливість авторам глибше і точніше передати зміст творів, розкрити внутрішній світ персонажа і зовнішні його вияви. Концепція про подвійність значення речення, наявність у його змістово-синтаксичній структурі пропозиційної і непропозиційної семантики виникла ще на початку XX ст. і належить Ш. Баллі. З цього часу відомо багато досліджень, присвячених вивченню модусного аспекту організації речення – праці І. Вихованця, М. Мірченка, В. Ткачука, В. Шинкарука, Б. Хричикова та ін. У 2014 році виходить монографічне дослідження С.Т. Шабат-Савки «Категорія комунікаційної інтенції в українській мові», де авторка створила типологію інтенцій, що оптимально репрезентує феномен людського буття і план мовної вербалізації [Шабат-Савка 2014]. Але, попри значну кількість наукових студій

з досліджуваної проблеми, питання про модальність як мовну категорію залишається на сьогодні відкритим. Яскравим свідченням цього постає неоднозначність потрактування характеру категорії модальності – від її ототожнення з категорією логіки до визнання окремою функціонально-семантичною категорією, що спільно з іншими формує модусну структуру речення.

У процесі лінгвістичного дослідження треба з'ясувати відмінність і подібність між вставними і модальними словами, оскільки ці поняття в українських граматиках не ототожнюються, а різні погляди лінгвістів із цієї теми роблять наше дослідження **актуальним** і цікавим. Окремі аспекти вивчення модального значення можливості в лінгвоукраїністиці знаходимо в працях К. Виноградової, Г. Ситар, В. Шинкарука. До опису необхідності як характеристики реченнєвої модальності зверталися О. Доценко, В. Рогожа, Т. Телецька, В. Шинкарук. Між тим, до сьогодні українське мовознавство не має монографічних напрацювань узагальнювального характеру, які б пропонували ґрунтовний аналіз семантичних і структурних особливостей речень із вказаними модальними значеннями.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дипломна робота виконана в межах наукової теми «Когнітивні та прагматичні особливості українського художнього дискурсу ХХІ століття» (науковий керівник Марчук Л.М.) (номер державної реєстрації 0116U008999)

Мета роботи – з'ясувати функціонально-семантичні можливості мовних одиниць з модальним значенням у сучасній українській мові, проаналізувати критерії їх класифікації та визначити стилістичні функції цих структур у творах Надії Гуменюк. Таке дослідження дає можливість всебічно і глибоко усвідомити, наскільки мовні засоби дозволили письменниці виразно змалювати образи персонажів, наділити їх індивідуалізованою мовою, розкрити характери, вмотивувати дії тощо.

Реалізація поставленої мети передбачає розв'язання таких **завдань**:

- дослідження поглядів мовознавців на специфіку та ознаки модальних слів;
- розкриття статусу модальних слів у сучасному мовознавстві;
- визначення синтаксичних структурних моделей вираження модальності у художній літературі;
- вияв основних критеріїв класифікації семантичних груп та засобів морфологічного вираження вставних конструкцій;
- з'ясування стилістичних функцій цих структур у прозі української письменниці ХХІ століття;
- специфіку вивчення простих ускладнених речень в закладі загальної середньої освіти.

Об'єкт дослідження – конструкції з модальними словами, виявлені у творах української письменниці Надії Гуменюк.

Предметом аналізу кваліфікаційної роботи є функціонування та семантико-синтаксичні особливості модальних слів у романах «Вересові меди» та «Танець білої тополі».

Методи дослідження. Найбільш широке застосування в роботі одержали описовий метод та метод спостереження, за допомогою яких було встановлено диференційні ознаки аналізованих типів модальної семантики, здійснено інвентаризацію та систематизацію мовних одиниць; із застосуванням методики системного функціонально-семантичного аналізу укладено кваліфікацію різновидів модальних значень; виокремлення речень із вказаною модальністю з-поміж інших граматичних одиниць української мови відбувалося завдяки зіставленню. Використано також: 1) метод моделювання – для побудови синтаксичних конструкцій з достатнім набором компонентів, за допомогою яких проілюстровано особливості модального синкретизму; 2) прийом трансформації – для аналізу процесу перетворення та різних типів модальної семантики, внаслідок чого виникає явище граматичної синонімії. Принагідно також застосовано метод кількісних підрахунків.

Елементи наукової новизни дослідження полягають у тому, що в ньому було здійснено комплексний аналіз та систематизовано семантичні різновиди модальних значень, описано граматичні засоби їхнього вираження; проаналізовано екстралінгвальні умови формування типів модальної семантики та з'ясовано особливості й закономірності поєднання модальності з іншими мовними категоріями.

Теоретичне значення кваліфікаційної роботи – уточнення статусу досліджуваних типів модальної семантики в системі модальних значень української мови та збагачення вчення про взаємозв'язки одиниць мовлення та мислення.

Практичне значення дослідження ґрунтується на можливостях його використання у викладанні навчальних курсів «Сучасна українська літературна мова» (розділи «Лексикологія» і «Морфологія», «Стилістика і культура української мови»).

Апробація результатів дослідження. Основні положення й результати роботи були виголошені на засіданні кафедри української мови Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (листопад 2022) та на звітній конференції студентів (квітень 2022), на Всеукраїнській науковій конференції здобувачів вищої освіти «**НОВІ ПАРАДИГМИ СУЧАСНОЇ ФІЛОЛОГІЇ**» (24 листопада 2022 року), у збірнику наукових праць навчально-наукового інституту української філології та журналістики опубліковано тези: *«Засоби вираження модальності в українській жіночій прозі»*.

Структура кваліфікаційної роботи – робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел.

ВИСНОВКИ

Уява про граматичний лад української мови може бути повною тільки за умови послідовного розгляду функціональних особливостей категоріальних форм. Такі дослідження в сучасних умовах набувають особливої актуальності, адже в них граматичне явище подається у всіх своїх вимірах, простежується функціональна специфіка граматичних одиниць у системі мови і системі мовлення.

Проаналізувавши наукову літературу щодо функціонально-семантичних можливостей мовних одиниць з модальним значенням у сучасній українській мові, ми дійшли висновку, що єдиного погляду на статус і властивості модальних слів немає. Модальні слова, як окремий лексико-граматичний клас виокремлюють лише деякі науковці (В. Горпинич), більшість (Є. Чернов, М. Жовтобрюх, М. Доленко та ін.) схиляється до думки, що модальні слова, втративши номінативну функцію, не мають права належати до частин мови. Інші (Р. Вихованець, К. Городенська, О. Безпояско, В. Русанівський) розглядають лише питання модальності самостійних частин мови, зокрема прислівника.

Отже, модальні слова – це група невідмінюваних слів, це слова і словосполучення, що втратили парадигму (набули нульову парадигму), не бувають членами речення і граматично та інтонаційно відокремлені від інших слів у реченні. Вони формуються на основі різних частин мови. Досі залишається дискусійним питання, чи притаманна модальним словам номінативна функція.

Модальність може виражатися різними засобами: морфологічними (категорія способу), синтаксичними (вставні слова і речення тощо), лексичними (іменники, прикметники, прислівники), спеціальними словами, які не входять до частин мови.

З'ясування функціонально-семантичних можливостей мовних одиниць з модальним значенням у сучасній українській мові, аналіз критеріїв їх класифікації та визначення стилістичних функцій цих структур дозволяє розглядати модальність як категорію комунікативного синтаксису. Семантико-синтаксичний аналіз вставних одиниць з модальним значенням у творах Надії Гуменюк свідчить про широке і вміле використання їх письменницею з метою виразного змалювання персонажів, індивідуалізації їх характерів, вираження матеріальної й духовної культури українського народу.

Вставні слова, словосполучення і речення – мовні одиниці, що виявляють ставлення мовця до висловлюваної ним думки і передають різні модальні значення (можливості, сумніву, впевненості, вірогідності тощо). Вони не виступають членами речення, тобто граматично не пов'язані з іншими словами, але мають змістовий зв'язок із реченням.

Вставними компонентами у досліджуваних творах найчастіше виступають слова (*мабуть, кажуть, напевне*), прийменниково-відмінкові форми (*на диво, на жаль, між іншим*), словосполучення (*коротше кажучи, з іншого боку*) і речення (*уявіть собі, як кажуть*). Вставні слова можуть також виражатися модальними словами (*можливо, вірогідно, звичайно*), а також іменниками (*без сумніву, за повідомленням*), субстантивованими прикметниками (*найголовніше, найсуттєвіше*), займенниками (*між нами, крім того*), прислівниками (*нарешті, по-перше*), дієсловами (*здається, скажімо*). Вставні словосполучення за будовою подібні до підрядних словосполучень (*певна річ, сказати по правді*). Вставні речення мають структуру простих односкладних або двоскладних речень (*можна сказати, як ти кажеш, коли хочеш*).

Українські мовознавці мають різні погляди щодо поділу вставних конструкцій за семантикою. Але всі проаналізовані вставні одиниці об'єднують суб'єктно-модальне значення, яке вони містять. За відтінками цього значення вставні конструкції поділяються на групи зі значенням достовірності повідомлення, впевненості; невпевненості, припущення, можливості,

ймовірності; джерела повідомлення; з логічним значенням, із значенням виділення основного в повідомленні, підкреслення висновку; із значенням емоційної оцінки; з інтимізуючо-контактувальним значенням тощо. За своєю семантикою вставні одиниці тісно пов'язані із загальним змістом усього речення, в яке вони вставляються, надають певного відтінку основному змісту висловлюваної думки, проте до складу речення не входять.

Але не можна ототожнювати модальні і вставні конструкції. Не всі вставні слова і словосполучення належать до модальних слів. У розряд модальних слів не включаються вставні слова, що виражають емоційне ставлення до фактів дійсності (*на жаль, на щастя тощо*); слова і словосполучення, які вказують на зв'язок думок, порядок їх викладу, спосіб вираження (*по-перше, по-друге, отже, словом, мовляв, так би мовити*); слова зі значенням обмеження, уточнення чи пояснення (*зокрема, наприклад, більше того, навпаки*).

Не кожне модальне слово обов'язково має бути вставним. У реченні основною синтаксичною функцією модального слова є, звичайно, функція вставного слова з модальним значенням, але вони можуть уживатися і у вторинній синтаксичній функції слова-речення.

Таким чином, у сучасних граматичних дослідженнях необхідна орієнтація на систему морфологічних і синтаксичних одиниць не на як застиглу величину, а як на таку, що перебуває в динаміці, що зумовлюється постійними потребами комунікації, а також напрямками реалізації актуальних, граматичних, когнітивних, естетичних тощо завдань.

Роздуми Н. Гуменюк – це міні-тексти, що розгортаються як спогад про минуле, як кадри історії, віддалені у просторі і часі, контаміновані авторськими асоціаціями. Структурування авторської модальності в таких роздумах реалізується за допомогою безсполучникової форми нанизування простих речень і повторюваного вставного слова.

У семантичному центрі багатьох роздумів сучасної художньої прози перебуває образ людини і пов'язані з ним проблеми – сенс життя, минулість

існування тощо. Авторська модальність роздумів Н. Гуменюк з притаманними їй ознаками афористичності побудована на естетичних номінаціях *верес, мед, дерево, тополя, Вишенька*, які символізують життя, кохання, стосунки батьків і дітей, доцільність людського існування тощо. Синтаксичне оформлення роздуму за допомогою складного речення з різними видами зв'язку, що завершується питальними реченнями з однотипними початками, надає міні-тексту змістової відкритості, створює своєрідне тематичне поле для діалогу письменника й читача.

Поширена синтаксична форма роздумів – це питання-зачин із лексичними домінантами *людина, світ, місто* та ін., яке лінійно розгортається тлумаченням, міркуванням чи гіпотетичною відповіддю.

Привертають увагу міні-тексти роздумів, побудовані на повторі однакових початків питальних речень.

Текстотвірні можливості таких синтаксичних конструкцій полягають у їхній відкритості: ряд питань може бути продовженим без обмежень. Ця синтаксична форма надає роздуму урівноваженої, спокійної (навіть відчуженої) тональності. Інтонаційно-ритмічні характеристики такої структури контрастують із подальшим авторським коментарем, який формує емоційну модальність висловлень письменника. Метафоричність пояснень, поєднана з прихованими думками, навмисною недомовленістю (вибрані слова), спонукає читача до власних роздумів.

Значна частина міні-текстів із роздумами має синтаксичну будову, яку схематично можна зобразити як міркування + питання.

Основна функція таких роздумів – надати єдності різним явищам, враженням, об'єктам і залишити відкритою проблему, яку автор формулює для себе. Конкретно-чуттєві образи сучасного світу, вербалізованого письменницею, протиставлені філософській модальності короткого питання *А куди їдемо ми?* Експресивність такого питання створена синтаксичною конструкцією, що складається з двох частин, різних за обсягом і будовою. Ампліфікація однорідних членів речення і простих речень, безсполучникова

форма поєднання простих речень як можлива відкритість структури з одного боку і коротке питання без відповіді в кінці – така синтаксична побудова ставить проблему в центр уваги.

У сучасній прозі роздум змістового зразка міркування + питання побудований на ствердженні і запереченні, протиставленні і зіставленні, наприклад: *Почуття між чоловіком і жінкою. Почуття... Яке воно – світле, темне? Багато хто вважає, що жінка – то породження диявола. Її почування й примхи – то темний бік людської душі. Але не менше, коли не більше, оспівують жінку. Підносять її на небувалі висоти, до рівня богині. Можливо, істина посередині?* [1, с. 74].

Синтаксична форма роздумів, структурованих моделлю міркування + питання + міркування, створює своєрідну симетрію, особливу впорядкованість тексту, де авторська модальність виявляється експліцитно, наприклад: *Чомусь подекуди людям (цілком помилково) здається, що найголовнішими в житті словами є «хліб» і «багато хліба». Бо в поспіху чи в злиднях, гіркоті чи ненависті мало хто знає, чим насправді живиться в житті людина... і що з людиною робить нерозумне, як молот для порцеляни, слово. Хіба людина часто замислюється над тим, що на світі є такі табу і така правда, яких мало хто потребує? Щоб не сказати – не потребує ніхто* [2, с. 45].

Роздум містить інформацію про причинно-наслідкові зв'язки між об'єктами і явища, про які йдеться в передконтексті і постконтексті. Логіко-змістова універсальність роздуму зумовлює його відносну дистанційність, відрив від сюжету. Настанова письменника деталізувати, логічно підтвердити думку зумовлює ускладнення структури висловлення підрядними означальними реченнями, наприклад: *Мірою життя є міра любові, без якої тебе цурається світ* [2, с. 134].

Експресію поєднання протилежних понять створює роздум, синтаксично оформлений реченнями, ускладненими однорідними членами речення. Таким формам роздуму притаманна афористична, риторична модальність. Синтаксичні форми роздуму з афористичною модальністю марковані відмовою

автора від дієслів руху, дії, динамічних ознак й активізацією дієслів із семантикою мовомислення, інтелектуальної діяльності людини, сприймання й емоційних станів: *Ось людина! Впевнена, що вона сама придумала добро і зло, «довго цим збавлялась, проголошуючи славу першому і проклинаючи друге», поки справа не дійшла до того, що вона сама «перестала розрізняти призначення кожного з цих початків» [1, с. 21].*

Авторська модальність роздумів Н. Гуменюк синтаксично виражена також складними синтаксичними конструкціями з ампліфікованими однорідними членами речення і підрядними реченнями. Завершенням цього синтаксичного ряду виступає логічний висновок до попереднього міні-тексту, наприклад: *Лана ніяк не могла зрозуміти: як же так може бути, щоб у тій самій країні діяли і Закон «Про захист тварин від жорстокого поводження», і Товариство догхантерів, яке відкрито схвалює вбивство безневинних тварин?* [1, с. 160].

Тексти Н. Гуменюк фіксують повтор із формальним розвитком, наприклад: *Не сприяла нічним вилазкам, до яких так звик Левко, і погода. Хуртовина аж до стріх засипала село, замела всі дороги, сховала під високою кучугурою погріб, заблокувала підхід до дота. Навіть якби вдалося вибратися на поверхню через білі замети, то залишені на снігу сліди видали б їх. Щоправда, досі Левко не бачив, щоб хтось із села видирався на гору і проявляв хоч якусь зацікавленість недобудованим оборонним об'єктом – що в тій покинутій ямі шукати? Але береженого і Бог береже [1, с. 230].*

Синтаксичній структурі роздумів з їхнім лексичним і формальним ускладненням притаманні фігури ампліфікації та градації. Особливу увагу привертає синтаксичний лад роману Н. Гуменюк «Танець Білої тополі». Авторську модальність фізичного і психічного напруження, психологічного стану творчої людини, для якої неприйнятне середовище тоталітарної держави, передають одиниці макросинтаксису з ампліфікацією і градацією, вираженою однорідними членами речення, наприклад: *Віна тривала. Тепер уже між українськими повстанцями і радянською владою. Перші, змушені ще під час*

німеецько-радянської війни таборуватися в лісах, жили вірою в національну державу і покладалися на підтримку місцевого населення, кров'ю від крові і плоттю від плоті якого були [1, с. 239]; Якоїсь ночі Левко вийшов на гору і відчув: із селом щось не так, щось у ньому змінилося, чогось йому бракує. Але чого? Довго придивлявся, прислухався, навіть принохувався і нарешті зрозумів: село незвично тихе, зовсім не чути собак [1, с. 239]. Вибравши характерний стиль «літописання», Н. Гуменюк досягає естетизації синтаксичної форми: її асоціативне мислення вербалізується в нанизаних реченнях, і ця форма узгоджується з іншим стилістичним засобом – нанизуванням однорідних членів речення, що утворюють фігуру ампліфікації. Нанизуючи численні слова, кількісно необмежені реченнєві структури в цілісні ритміко-інтонаційні змістові одиниці, вона прагне доказовості, переконливості, врешті, всеохопності час освіти.

Філософська тональність авторської модальності у багатьох контекстах побудована на семантиці протиставлення, контрасту, які реалізуються в синтаксичних побудовах з парцельованим протиставним реченням, наприклад: *А може, вдарити його по голові милицею і втекти? Втекти... Авжеж... І куди ж це вона забіжить з милицею під пахвою? Чи можна взагалі вийти з цього підземелля, навіть на здорових ногах? Звідки вона знає? Ні, треба почекати* [1, с. 243].

Текстотвірна роль роздумів, в основі яких лежить авторська модальність протиставлення, розглядається у плані їх функціонування як зачинів або кінцівок сюжетних ліній твору, використання їх форми як стилістичного прийому передавання експресивного монологічного мовлення. Особливістю цих міні-текстів є те, що синтаксичне протиставлення побудоване на лексичних або контекстуальних антонімах, наприклад: *Бог кожному, хто заслуговує, сам уріже все, що треба. Або доточить, як чого людині бракує* [1, с. 26]; *Завжди одне й те ж... Чоловік любить жінку. Жінка любить чоловіка. Люди не люблять ані чоловіка, що любить жінку, ані жінку, яка любить чоловіка* [2, с. 4]; *Та що казати? Поки судять люди – правди немає. Бог розсудить усіх по*

совісті й правді [2, с. 67]. В окремих прозових текстах такі роздуми виходять за межі сюжету і становлять окремі змістові структури, які вербалізують авторську модальність у ширшому контексті – естетичні, національно-ментальні, психологічні, інтелектуальні та інші інтенції письменника.

Художня проза фіксує роздуми, у яких головний текстотвірний чинник – лінійна послідовність однакових синтаксичних одиниць, наприклад: *У світі завжди одне й те ж: одні люди вбивають інших людей, а якісь інші люди в цей самий час люблять іще інших. А ще інші ненавидять тих, хто любить* [1, с. 14]. Філософська модальність роздуму підсилена повторюваним ключовим словом люди. Така форма роздуму є синтаксичним засобом створення кінцівки зв'язного тексту, міні-розповіді, логічним завершенням події, ситуації тощо, яке надає контексту схвильованої, урочисто-піднесеної тональності.

Авторська модальність сентиментальності, ностальгічного смутку за минулим у багатьох контекстах втілена в реченнях, ускладнених однорідними присудками або головними членами односкладних речень, які утворюють стилістичну фігуру повтору, наприклад: *Я пам'ятаю голоси за вікном, пам'ятаю шум автомобільних коліс по теплому піску, пам'ятаю звук, з яким осипалися яблука і злітали з гілок птахи* [1, с. 209]; *Спробуй згадати все, що було з тобою в твоєму житті, спробуй пригадати всіх, хто траплявся на твоєму шляху* [1, с. 208].

Матеріал роботи може стати дидактичним матеріалом для створення тестів і перевірки залишкових знань здобувачів загальної середньої освіти.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Синтаксичне структурування художнього тексту підпорядковане тематичному задумові автора й відображає естетичні, націоментальні, інтелектуальні та інші ознаки його мовного світу. У синтаксисі роздумів вербалізовані форми естетичного мислення, манери моделювання тексту як реалізації авторської модальності. Крім проаналізованих синтаксичних форм виразу авторської модальності, потребують дослідження інші синтаксичні явища: полісиндетон, парцеляція тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Андрухова Т.А. Вставні і вставлені конструкції в художньому мовленні Уласа Самчука. Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки, 2015. Вип. 38. С. 55–59.
2. Балли Ш. Общая лингвистика и вопросы французского языка. Київ, 1955. 416 с.
3. Бевзенко С.П., Литвин Л.П., Семеренко Г.В. Сучасна українська мова. Синтаксис. Навчальний посібник. Київ: Вища школа, 2005. 270 с.
4. Безпояско О.К., Городенська К.Г., Русанівський В.М. Граматика української мови. Морфологія: Підручник. Київ: Либідь, 1993. 336 с.
5. Вихованець І.Р., Городенська К.Г., Русанівський В.М. Семантико-синтаксична структура речення. Київ: Наукова думка, 1983. 219 с.
6. Вихованець І.Р. Граматика української мови. Синтаксис: Підручник Київ: Либідь, 1993. 368 с.
7. Вихованець І.Р. Частини мови в семантико-граматичному аспекті. Київ: Наукова думка, 1998. 256 с.
8. Вихованець І.Р., Городенська К.Г. Теоретична морфологія української мови: Академічна граматика української мови / За ред. І. Вихованця. Київ: Унів. вид-во «Пульсари», 2004. 400 с.
9. Волох О.Т., Чемерисов М.Т., Чернов Є.І. Сучасна українська літературна мова: Морфологія. Синтаксис; за ред. О.Т. Волох. Київ: Вища школа, 1989. 334 с.
10. Галайбіда О. В. Вставлені конструкції в українському художньому тексті : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Укр. мова». Київ, 2009. 20 с.
11. Галена Н. П. Семантико-синтаксическая структура предложений гипотетической модальности в современном украинском языке: автореф. дис. на соискание учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.02 «Языки народов СССР (укр. язык)». Киев, 1990. 18 с.

12. Горпинич В.О. Українська морфологія: навчальний посібник. Дніпропетровськ: Вид-во ДНУ, 2002. – 350 с.
13. Грицина В. І. Інфраструктура речень публіцистичного стилю: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01 «Укр. мова». Запоріжжя, 2002. 20 с.
14. Грищенко А.П., Мацько Л.І., Плющ М.Я. та ін. Сучасна українська літературна мова: підручник / за ред. А.П. Грищенка. 2-ге вид. перероб. і допов. Київ: Вища школа, 1997. 493 с.
15. Гуйванюк Н.В. Слово – Речення – Текст : Вибр. праці. Чернівці : ЧНУ, 2009. 664 с.
16. Доленко М.Т., Дацюк І.І., Кващук А.Г. Сучасна українська мова. Київ: Вища школа, 1987. 453 с.
17. Дорошенко С.І. Граматична стилістика української мови. Київ: Радянська школа, 1985. 200 с.
18. Дудик П. С. Речення із вставною і речення із вставленою частиною. *Просте ускладнене речення* : навч. посібн. Вінниця, 2002. С. 182–243.
19. Дудик П.С. Стилiстика української мови: навчальний посiбник. Київ: Видавничий центр «Академiя», 2005. 368 с.
20. Єрмоленко С.Я. Синтаксис і стилістична семантика. Київ: Наукова думка, 1982. 210 с.
21. Жайворонок В.В. Вставлені речення та розділові знаки при них. *Українська мова та література в школі*. 1980. № 6. С. 16–17.
22. Житар І.В. Особливості функціонування вставлених конструкцій у публіцистичному стилі української мови. Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах: збірник наукових праць. Київ, 2010. Вип. 21. С. 120–131.
23. Жовтобрюх М.А., Кулик Б.М. Курс сучасної української літературної мови. Київ: Вища школа, 1972. 404 с.
24. Жученко Д.І. Інтонaційні особливості вставлених конструкцій в залежності від їх синтаксичної структури. Мовознавчі студії. Київ, 1976. С. 85–90.

25. Завальнюк І. Я. Синтаксичні одиниці в мові української преси початку ХХІ ст.: функціональний і прагмалінгвістичний аспекти: [монографія]. Вінниця: Нова Книга, 2009. 400 с.
26. Загнітко А.П. Теоретична граматика української мови: морфологія: монографія. Донецьк: ДонДУ, 1996. 346 с.
27. Загнітко А.П. Теоретична граматика української мови: Синтаксис. Монографія. Донецьк. ДонНУ, 2001. 662 с.
28. Загнітко А.П. Основи українського теоретичного синтаксису. Част. 1. Горлівка: ГДПШМ, 2004. 228 с.
29. Загнітко А.П. Теорія сучасного синтаксису: монографія. Донецьк: ДонНУ, 2007. 320 с.
30. Кадомцева Л. О. Вставні слова, словосполучення, речення. *Сучасна українська літературна мова. Синтаксис*. Київ : Наук. думка, 1972. С. 227–231.
31. Каранська М.У. Синтаксис сучасної української літературної мови: навчальний посібник. Київ: НМК ВО, 1992. 400 с.
32. Коваль А.П. Практична стилістика сучасної української мови. Київ: Вища школа, 1987. 351 с.
33. Кравченко В. М. Співвідношення експресивних мовних засобів у публіцистичному стилі. Дослідження з лексикології і граматики української мови: зб. наук. праць / за ред. проф. А. М. Поповського. Дніпропетровськ: Вид-во Дніпропетровського нац.ун-ту, 2010. Вип. 9. С. 150–158.
34. Кротевич Є.В., Родзевич Н.С. Словник лінгвістичних термінів. Київ: Наукова думка, 1957. 624 с.
35. Кротевич Е.В. Слово, часть речи, член предложения. Львов: Издательство Львов. ун-та, 1960. 212 с.
36. Кулик Б.М. Курс сучасної літературної мови: Синтаксис. Київ: Радянська школа, 1965. 420 с.
37. Кучеренко І.К. Об'єкт і предмет синтаксису. *Українське мовознавство*. 1973. № 1. С. 4–9.

38. Кучеренко І.К. Теоретичні питання граматики української мови : морфологія. Вінниця : «Поділля – 2000», 2003. 464 с.

39. Лелюк О.О. Стилїстика і прагматика синтаксичних конструкцій із підрядним комонентом причини в українській художній прозі 0-х рр ХХ – початку ХХІ ст.: дис. к.ф.н. Харків, 2018. 214 с.

40. Мацько Л.І., Сидоренко О.М., Мацько О.М. Стилїстика української мови: підручник. Київ: Вища школа, 2003. 462 с.

41. Мецлер А.А. Роль вставних конструкцій в організації одиниць комунікативно-інформаційного членування тексту. *Мовознавство*. 1986. № 6. С. 32–38.

42. Мойсієнко А.К., Арібжанов І.М., Коломийцева В.В. та ін. Сучасна українська літературна мова: Морфологія. Синтаксис : підручник. Київ : Знання, 2010. 374 с.

43. Олійник З. П. Вставні і вставлені компоненти у структурі висловлювання і тексту : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.15 «Загальне мовознавство». Донецьк, 2002. 19 с.

44. Онищенко І. В. Категорія оцінки та засоби її вираження в публіцистичних та інформаційних текстах: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Укр. мова». Дніпропетровськ, 2005. 20 с.

45. Пилинський М.М. Мовна норма і стиль. Київ: Наукова думка, 1976. 288 с.

46. Плющ Н. П. Інтонація вставності в українській мові. Київ : Наук. думка, 1976. 132 с.

47. Плющ М.Я., Бевзенко С.П., Грипас Н.Я. Сучасна українська літературна мова: підручник; за ред. М.Я. Плющ. 6-те вид., стер. Київ: Вища школа, 2006. 430 с.

48. Пономарів О.Д. Стилїстика сучасної літературної мови. Підручник. Київ: Либідь, 1993. 248 с.

49. Слинько І.І., Гуйванюк Н.В., Каранська М.У. Синтаксис сучасної української літературної мови: Проблемні питання: навч. посібник. Київ: Вища школа, 1994. 670 с.
50. Сучасна українська мова. Морфологія / за ред. І.К. Білодіда. Київ: Наукова думка, 1969. 583 с.
51. Сучасна українська мова. Синтаксис / за ред. І.К. Білодіда. Київ: Наукова думка, 1972. 516 с.
52. Сучасна українська мова. Стилїстика / за ред. І.К. Білодіда. Київ: Наукова думка, 1973. 588 с.
53. Сучасна українська мова / за ред. О.Д. Пономарїва. Київ: Либїдь, 2001. 336 с.
54. Ткачук В.М. Категорїя суб'єктивної модальностї: монографїя. Тернопіль: Підручники й посїбники, 2003. 240 с.
55. Українська мова: Енциклопедїя / Ред. кол.: В.М. Русанївський, О.О. Тараненко, М.П. Зяблюк та їн. 2-ге вид., випр. і доп. Київ: Видавництво «Українська енциклопедїя» їм. М.П. Бажана, 2004. 752 с.
56. Хрычиков Б.В. Категория модальности, её объём и средства выражения в современном русском языке. Киев: КГПИ, 1992. 215 с.
57. Шабат-Савка С. Категорїя комунїкативної їнтенції в українській мовї. Чернівцї: «Букрек», 2014. 412 с.
58. Шевченко Л.Ю., Рїзун В.В., Лисенко Ю.В. Сучасна українська мова: довідник / за ред. О.Д. Пономарїва. Київ: Либїдь, 1993. 336 с.
59. Шинкарук В.Д. Категорїї модусу і диктуму у структурї речення: монографїя. Чернівцї: Рута, 2002. 272 с.
60. Шульжук К.Ф. Синтаксис української мови: підручник. Київ: Видавничий центр «Академїя», 2004. 408 с.
61. Ющук І.П. Українська мова. Київ: Либїдь, 2004. 640 с.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ДЖЕРЕЛ

1.Гуменюк Н. Вересові меди. Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Досугу», 2015. 320 с.

2.Гуменюк Н. Танець білої тополі. Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Досугу», 2016. 304 с.